

HEVŐ PÉTER

Hidegháborúból forrongó térségekbe A Bundeswehr Európán kívüli bevetései az 1990-es évek első felében¹

Abstract

After the end of the Cold War and the dissolution of the Warsaw Pact the Reunited Germany had to face the dilemma: what should be done with the Bundeswehr and how does German foreign policy fit in the new international community? This study focuses on the German humanitarian and peacekeeping missions in Kambodia, Somalia, the Persian Gulf and in the Caucasus. It is especially interesting to note how the Kohl government tried to accustom the German opposition, press and of course the population to the military handling of conflicts outside the North Atlantic area.

„Nem maradhatunk tétlenek, miközben máshol megzavarják a békét, a nemzetközi jogot lábbal tiporják és az emberi jogokat megsértik. Készen kell állnunk, a világban felelősséget vállalni a békéért, szabadságért és igazságért.”²
Volker Rühle

Amikor Alfred Jodl vezérezredes 1945. május 7-én Reimsben, egy nappal később pedig Wilhelm Keitel tábornagy, Hans-Georg von Friedeburg vezértengernagy és Hans-Jürgen Stumpff vezérezredes Berlin-Karlshorstban aláírták a Wehrmacht feltétel nélküli kapitulációját, német csapatok állomásoztak és harcoltak még Európa különböző pontjain, így Dániában, Norvégiában, a Baltikumban, az Alpokban, Krétán, a mai Hollandia, Ausztria vagy Csehország bizonyos területein. Az NSZK és az NDK újrafegyverkezése eltérő formában és ütemben zajlott, mindkettő esetében azonban megfontolandó kérdés volt, hogy az országhatárokon kívül a Szövetségi

¹ A dolgozat szakmai lektorálását Dr. Maruzsa Zoltán végezte. Munkáját ezúton is köszönjük!

² RÜHE, VOLKER: *Betr.: Bundeswehr. Sicherheitspolitik und Streitkräfte im Wandel*. Berlin, Verlag Mittler & Sohn, 1993. 165. (a továbbiakban: RÜHE 1993)

Véderő (*Bundeswehr*), illetve a Nemzeti Néphadsereg (*Nationale Volksarmee* - *NVA*) milyen feltételek mellett kerülhet bevetésre. Jelen tanulmány elsősorban az újraegyesített Németország kapcsán keresi ugyanezen kérdésre a választ, és mivel a két német hadsereg „egyesítése” gyakorlatilag az NVA-nak a Bundeswehrbe történő részleges beolvasztását jelentette, a hidegháború alatti külföldi szerepvállalás elsősorban a nyugatnémet hadsereget illetően releváns.

Német katonák a világ különböző pontjain

Az idegen terepen való mozgás és a humanitárius segítségnyújtás a Bundeswehr számára nem voltak ismeretlen fogalmak, mivel már fennállása elejétől fogva igyekezett szimpátiát szerezni – és feledtetni a Wehrmacht után maradt kellemetlen emlékeket – azzal, hogy a természeti katasztrófák sújtotta térségekben különböző feladatokban vett részt. Az első komolyabb esetre 1960 márciusában, tehát még működésének első öt évén belül került sor. A marokkói Agadir térségében ugyanis óriási földrengés pusztított, amely körülbelül tizenkétezer halálos áldozatot követelt.³ A Bundeswehr mentőcsapatai egy ideiglenesen felállított kórházban segítettek a sebesült lakosokon, a német légierő pedig heteken át segélyszállítmányokat juttatott a térségbe.

Az agadiri bevetés bel- és külföldön egyaránt pozitív visszhangot eredményezett, így a következő évek során folytatták a kezdeményezést. 1970 őszén, három hónapon át tartózkodtak német katonák Algériában és Tunéziában egy árvízi katasztrófa alatt. 1973 márciusától 1974 nyaráig a Száhel-övezetben aszály pusztított, s ez alatt az itt élő lakosságnak körülbelül 9000 tonna élelmiszert szállítottak. A földrengések gyakori okai voltak a Bundeswehr riadóztatásának: így történt ez például 1976-ban Észak-Olaszországban és Törökországban, 1980-ban Dél-Olaszországban vagy 1988-ban az örmény területeken. Az 1985-ös szudáni éhínség vagy az 1990/1991 telén bekövetkezett szovjet élelmiszerhiány ugyancsak megmozgatta a Bundeswehr csapatait.⁴

A mentőakciók nem kizárólag emberi életek mentésére korlátozódtak. Egy híres példája ennek, amikor 1974 októberében két Transall repülőgépen kétszáz ezer fecskét szállítottak át Németországból Portugáliába. A hirtelen

³ UZULIS, ANDRÉ: *Die Bundeswehr. Eine politische Geschichte von 1955 bis heute*. Hamburg, Mittler, 2005. 121. (a továbbiakban: UZULIS)

⁴ HOFFMANN, OSKAR: *Deutsche Blauhelme bei UN-Missionen. Politische Hintergründe und rechtliche Aspekte*. München, Verlag Bonn Aktuell, 1993. 83. (a továbbiakban: HOFFMANN)

bekövetkezett fagyok ugyanis a madarakat váratlanul érték, így a biztos halál elől megmenekítve, Dél-Európában helyezték el azokat.⁵

Az 1960 utáni néhány évtized alatt a hadsereg 53 országban 130 ilyen küldetésen vett részt.⁶ Az üzenetük egyértelmű volt: az új nyugatnémet haderőt a honvédelmen kívül nem kívánják külföldön bevetni, legfeljebb ott, ahova természeti katasztrófák idején hívják, tehát ahol nem harci cselekményekről van szó. És itt érdemes rögtön hozzátenni, hogy az ilyen segítségnyújtás a Németországi Szövetségi Köztársaság⁷ 1949. május 23-án életbe lépett alaptörvényével összeegyeztethető volt, tehát alkotmányjogilag legitimnek számított. Ahogyan később látni fogjuk, a német csapatok külföldi jelenlétének törvényes volta nem minden esetben volt magától értetődő.

Az NSZK már az 1960-as évek eleje óta, a nagy dekolonizációs hullám idején a harmadik világ államaiban (főként Afrikában) „katonai segítségnyújtásban” részesített számtalan országot.⁸ Az 1980-as évek közepén körülbelül harminc ország számára folyósítottak ún. felszerelési támogatást (*Ausstattungshilfe*), amelyekből az érintettek német katonai felszereléseket és járműveket vásároltak. A drága és kifinomult fegyverek kereskedelmének jelentősége a bonni kormány számára gazdasági szempontból nem volt lebecsülendő, ezekért cserébe ugyanis olcsó, de Németországban nem elérhető nyersanyagokhoz jutott hozzá. A „katonai segítségnyújtás” külön válfajának tekinthető a tanácsadók biztosítása olyan országok számára, ahol a rendfenntartó erők fejlesztésre szorultak. Így kerültek német szakemberek többek közt Beninbe, Marokkóba, Burkina Fasóba, Guineába, Namíbiába, Zambiába, Szenegálba vagy Tunéziába.⁹ A külpolitikai felelősség ezen intézkedések során a Külügyi Hivatalt terhelte, a személyi és anyagi felszerelés biztosítását pedig a hadsereg vállalta.¹⁰ Mivel a segítségnyújtás ilyen formája egyre több vállalhatatlan személy hatalmát szilárdította meg, és

⁵ UZULIS 121.

⁶ UZULIS 120.

⁷ A *Bundesrepublik Deutschland* jogilag helyes fordítása: Németországi Szövetségi Köztársaság.

⁸ A prágai magyar nagykövetség egy, 1960. márciusi jelentése szerint Csehszlovákia különböző kiadványok, filmek, sajtóanyag terjesztésével kívánt a nyugatnémet újrafegyverkezés ellen a Közép- és Közép-Keleten, valamint Afrikában propagandát kifejteni. „*A mi feladatunk leleplezni az NSZK feladatát a világ meghódítására irányuló imperialista tervekre, különösen ami a Középkélet és Afrika országait érinti, rámutatni a revansizmus és az NSZK újrafegyverkezésének a világbéke ellen történő veszélyére, és rámutatni az imperialista és militarista jellegére.*” Magyar Országos Levéltár Nemzeti Levéltár XIX-J-1-j-Csehszlovákia-19d-002213/1690. Idézi: MARUZSA ZOLTÁN: *A német újrafegyverkezés és a hidegháború 1945-1969. Összegzés és dokumentumok*, Budapest, L'Harmattan, 2012. 107. (a továbbiakban: MARUZSA)

⁹ GRÄSSLIN, JÜRGEN: *Lizenz zum Töten? Wie die Bundeswehr zur internationalen Eingreiftruppe gemacht wird*. München, Knauer, 1997. 68-71. (a továbbiakban: GRÄSSLIN)

¹⁰ HOFFMANN 81.

olykor komoly presztízsveszteséget okozott az NSZK számára,¹¹ az 1990-es évek elején néhány alkotmányjogász, köztük Dr. Wolfgang Däubler¹² erősen megkérdőjelezték ezen akciók alkotmányjogi legitimitását, és igyekeztek ellehetetleníteni azokat. Hogy a német politikában és közvéleményben a Bundeswehr külföldi jelenlétének az Alaptörvénnyel való összeegyeztethetősége milyen jelentőséggel bírt, hamarosan egy közel-keleti konfliktus kapcsán vált láthatóvá.

Az „out-of-area” vitája

A hidegháború alatti NSZK-ban a politikai pártok többsége számára egyértelmű volt, hogy a hadsereg elsősorban az ország védelmére szolgál. A katonákat erre képezték ki, és így is voltak felszerelve.¹³ Bonnban ráadásul azzal a forgatókönyvvel is számoltak, hogy a harmadik világháború kitörése esetén az NSZK infrastruktúrájának jelentős része megsemmisül, emiatt bizonyos NATO-szövetségesek területén (például Portugáliában, Szardíniában) katonai bázisokat és raktárakat működtettek, ahonnan a harcot folytathatták volna.¹⁴ Az Európában 1989 és 1991 között végbement geopolitikai változások az NSZK-ra és a Bundeswehrre különösen erős hatást fejtettek ki. A Varsói Szerződés felbomlásával, a két német állam egyesülésével és a Szovjetunió kivonulásával az évtizedeken át a fennálló nemzetközi rendszer stabilitását biztosító akut keleti veszélyeztetettség megszűnt. A NATO későbbi keleti bővítését követően az új Németország a semleges Ausztrián és Svájcön kívül saját szövetségeseivel lett határos, így a határvédelem a többi feladat mellett eltörpülni látszott. Villámgyorsan elterjedt a köztudatban az a biztonságot ígérő mondat, amely szerint a

¹¹ Az egyik legismertebb botrány az újraegyesítés után történt, amikor az egykori keletnémet hadseregből BTR 60 típusú (az NDK-ban SPW 60-ként ismert) páncélosokat adtak el Törökországnak, amely az előzetes ígérete ellenére azokat nem honvédelemre, hanem a lázadó kurdok ellen vetette be. Erről bővebben lásd SIEGERT, JÖRG – HANSKE, HELMUT: *Kampfpfanz der NVA*, Stuttgart, Motorbuch-Verlag, 2011. 198-202.

Az NVA fegyverarzenáljától való megszabadulás hevében és a Törökországnak küldött szállítmányok következtében az 1990-es évek első felében Németország lett a világ harmadik legnagyobb fegyverexportőre. In: GRÄSSLIN 70.

¹² Az 1939-ben született jogász különböző német egyetemeken tanított, és már az 1970-es években az NSZK egyik legismertebb, munkajogra specializálódó szakembere lett. Az SPD-hez közeli Däubler az 1990-es évek közepén az újonnan alapított kirgiz állam munkajogi törvénykönyvének egyik összeállítójaként kereste kenyerét.

<http://www.fes.de/kommunikation/recht/referent/daeublw.html> (utolsó elérés: 2015.04.20.)

¹³ UZULIS 122.

¹⁴ MARUZSA 59.; 61.

németeket – évszázadok óta most először – barátai körülzárták, ellenségei pedig cserbenhagyták.¹⁵

Emellett azonban megerősödött az a gondolat, melynek értelmében a megnövekedett német állam a béke fenntartását illetően az új világrendben már nagyobb felelősséggel tartozik. Az ezzel kapcsolatos nyomás az Amerikai Egyesült Államok kormánya részéről mutatkozott meg a leginkább: a tengerentúlon sokan úgy gondolták, hogy a hidegháború alatt az USA funkcionált a bonni köztársaság legfőbb védnökeként, most a németeken a sor, hogy tehermentesítsék az amerikai szerepvállalást. A kereszténydemokrata-keresztényszocialista (CDU-CSU) és liberális (FDP) frakciókból álló német kormánykoalíció pontosan érzékelte, hogy a „gazdasági óriás” nem engedheti meg többé magának, hogy „politikai törpeként” viselkedjen. A német külpolitika áthangolását azonban nem szabad sajátos német ügyként kezelni, párhuzamosan folyt az a biztonságpolitikában történt változásokkal.

A hidegháború lezárásával ugyanis az egész NATO komoly identitásproblémákkal küzdött. Az 1991-es római NATO-csúcstalálkozón egy új stratégiát fogadtak el, amely szerint a felmerülő veszélyeket ott kell elhárítani, ahol azok keletkeznek.¹⁶ E mögött az az új elmélet állt, miszerint egy állam biztonsága már nem csak annak territoriális védelmére vonatkozik. A biztonság preventív jellege – a közvetlen védelemmel ellentétben – a megelőzésre helyezi a hangsúlyt.¹⁷ A cél most már egy európai biztonsági rendszer kialakítása volt, és az új veszélyforrás nem abból fakadt, hogy egy külső hatalom esetleg megtámadná valamely tagországot, hanem hogy a NATO határain kívüli instabilitás közvetett vagy közvetlen módon hatással lehet a szövetség tagállamaira.¹⁸

Volker Rühe – 1992 és 1998 között az egyesített Németország védelmi minisztere – szerint „a biztonságpolitika az egész politika feladatává vált”¹⁹, tehát a Bundeswehrt számtalan új kihívás elé állították. A korábbi, hidegháborús berögződésektől meg kellett szabadulni, a krízisekre adandó gyors, hatékony reakció és a krízismenedzsment pedig már az új feladatok

¹⁵ BIEHL, HEIKO: *Die neue Bundeswehr. Wege und Probleme der Anpassung der deutschen Streitkräfte an die außen- und sicherheitspolitischen Herausforderungen nach dem Ende des Kalten Krieges*, SOWI Arbeitspapier Nr. 112, Strausberg, August 1998. 10. (a továbbiakban: BIEHL 1998)

¹⁶ PFLÜGER, TOBIAS: *Bundeswehr 2005 – bereit für die nächsten Kriege in aller Welt*. In: *Die Bundeswehr in der neuen Weltordnung*. Szerk. CREMER, Ulirch – LUTZ, Dieter S. VSA-Verlag, Hamburg, 2000. 72. (a továbbiakban: PFLÜGER)

¹⁷ DEÁK PÉTER: *Válságkezelés, humanitárius intervenció*, in: *Biztonságpolitikai kézikönyv*, szerk. DEÁK Péter, Budapest, Osiris, 2007. 117.

¹⁸ LAUGEN, TORUNN: *Stumbling into a new role. NATO's out-of-area policy after the Cold War*. In: *Forsvarsstudier 5*. (1999.), Institutt for Forsvarsstudier, Oslo, 15. (a továbbiakban: LAUGEN)

¹⁹ RÜHE 1993. 77.

közé tartoztak.²⁰ Ezekhez alapvető strukturális változásokra volt szükség. A Bundeswehr a két blokk közti rivalizálás idején például még – a Varsói Szerződés tagjainak fegyverkezését figyelve – nagy páncéloscsatákra készült. Akkoriban a cél az ellenség elrettentése volt, leegyszerűsítve: a hadsereg azért működött, hogy azt lehetőleg soha ne kelljen bevetni. Most azonban a Bundeswehrnek akár kisebb háborúkban is részt kellett vennie, emiatt a könnyebben mobilizálható, ún. KRK-csapatok (*Krisenreaktionskräfte*) szerepe megnőtt a számbelileg sokkal nagyobb HVK-egységekkel (*Hauptverteidigungskräfte*) szemben.²¹

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezetén belül az 1990-es évek elején az új varázsszó az „out-of-area”-bevetés lett, amelyhez a németeknek is alkalmazkodniuk kellett. Ennek az egyik akadálya azonban az Alaptörvény volt és legfőképp annak rugalmas értelmezése. Miről is van szó? A németek számára az „out-of-area”-bevetés a NATO határain kívül eső katonai szerepvállalást jelenti. Az 1949. április 4-én aláírt Washingtoni Szerződés nem zárta ki a szövetség területén kívüli katonai jelenlétet, mivel úgy ítélték meg, hogy a tagállamok biztonsági érdekszférái nem korlátozódnak az országhatáraikon belüli térségre. A német politikai elit egy része azonban az ilyen bevetéseket az Alaptörvénnyel összeegyeztethetetlennek vélte, és legfeljebb egy alkotmánymódosítást követően tartotta volna elfogadhatónak. A probléma azonban már nem volt új keletű.

A nyugatnémet pártokon belül a katonáknak az országhatárokon kívüli bevetése az 1980-as évek végéig marginális témának számított. Helmut Kohl kancellár 1982-ben a Bundeswehrnek „a Perzsa-öbölben egy nemzetközi haderőben való részvételét” még teljes mértékben kizártnak tartotta.²² A következő fél évtizedben a téma háttérbe szorult, majd 1987 második felében, a hidegháború enyhülésével az amerikaiaknak a béketeremtő intézkedések támogatására irányuló kérelmeinek száma ugrásszerűen megnőtt, ezzel az NSZK-ra kifejtett nyomás ugyancsak.²³

A nyílt állásfoglalásra való készítés hatására elkezdődtek a hidegháború végi első viták, összetűzések a kormányon és a pártokon belül, az NSZK jövőbeli nemzetközi szerepét illetően. Eleinte leginkább a kéksisakos, majd az „out-of-area” bevetésekről is szó volt. Egy 1987. október 16-i titkos szakvéleményben a bonni köztársaság évtizedek óta először nem kizárólag csak a keleti, tehát a Varsói Szerződés államai felőli fenyegetettségre vezette vissza a hadsereg legitimitását, hanem új aspektusokat is figyelembe vett a

²⁰ BIEHL 1998. 10.

²¹ PFLÜGER 73.

²² BALD, DETLEF: *Die Bundeswehr. Eine kritische Geschichte 1995-2005*. München, Verlag C.H. Beck, 2005. 143. (a továbbiakban: BALD)

²³ HOFFMANN 73.

nemzeti érdeket illetően.²⁴ A Külügyi Hivatal kereszténydemokrata és keresztényszocialista szakemberei egyértelműen támogatták a nemzetközi szerepvállalás felé vezető új lépéseket, más pártokon belül ez nem feltétlenül volt egyértelmű. A legkomolyabb ellentétek a szociáldemokrata párton (SPD) belül törtek felszínre. Az SPD egy része egy olyan alkotmánymódosítást szorgalmazott, amelynek hatására az ENSZ békefenntartó csapataiban nyugatnémet katonák is részt vehettek volna, de az 1988. szeptemberi münsteri pártnapokon az ötletet elvetették. A vita a következő években – kisebb szünetekkel – tovább folyt, míg Kohl kancellár 1991 elején már egyértelműen az alkotmánymódosítást támogatta, a szocialisták pedig az 1991-es brémai pártgyűlésen – bizonyos feltételek mellett – a kormány mellé álltak. Az FDP álláspontja az előbb említett két frakció között helyezkedett el, a zöldek (Die Grünen)²⁵ pedig egyértelműen elutasítottak minden olyan küldetést, amely nem a szigorúan vett országhatárok védelmére vonatkozott.²⁶

A NATO 1989. decemberi brüsszeli ülésén James Baker amerikai külügyminiszter a szövetség jövőbeni legfőbb funkciójaként az „out-of-area”-bevetéseket határozta meg, a történelmi jelentőségű mondatokat azonban beárnyékolta az NDK-ban történtek.²⁷ A két német állam egyesítése körül folyó viták és tárgyalások következtében a kérdés egy ideig lekerült a napirendről, majd a frissen megszületett Németországi Szövetségi Köztársaság hamarosan kénytelen volt foglalkozni vele: méghozzá egy időközben kitört konfliktus, a második²⁸ Öböl-háború hatására.

Az Öböl-háború következményei a német bel- és külpolitikára

A hidegháború utáni első komoly nemzetközi konfliktus 1990. augusztus 2-án vette kezdetét, amikor Irak lerohanta szomszédját, Kuvaitot. A Szaddám Husszein vezette ország a támadás során gazdasági okokra és történelmi érvekre hivatkozott, majd a miniállamot 19. tartományként bekebelezte. Egy nappal később az ENSZ Biztonsági Tanácsa elfogadta a 660. számú határozatát, amelyben az iraki csapatokat azonnal visszavonulásra szólította fel. Egy hónappal később pedig a 678. számú határozatban ultimátumot intézett az iraki kormányhoz, követelve a 660. határozat 1991. január 15-ig

²⁴ Dokument vom 16. Okt. 1987, idézi: THOMAS, CAROLINE – NIKUTTA, RANDOLPH: *Bundeswehr und Grundgesetz. Zur neuen Rolle der militärischen Intervention in der Außenpolitik*. In: *Militärpolitik Dokumentation*, 13. évfolyam, 78/79. kötet, Frankfurt am Main, 1990/1991. 70.

²⁵ Az egykori kelet- és nyugatnémet zöldek pártjainak egyesülésével 1993. május 14-én létrejött a Bündnis 90/Die Grünen nevű frakció.

²⁶ HOFFMANN 74.

²⁷ BALD 144.

²⁸ Az ehhez kapcsolódó szakirodalomban nem használnak egységes terminológiát az Öböl-háborúk számozását illetően. Jelen tanulmányban az 1980 és 1988 között folytatott iraki-iráni háborút nevezzük első, az 1991-es konfliktust második Öböl-háborúnak.

történő végrehajtását. Husszein a többszöri felszólítás ellenére sem vonult ki Kuvaitból, így két nappal az ultimátum lejárta után megkezdődött az ország bombázása, öt héttel később pedig a 33 országból álló koalíció szárazföldi csapatainak offenzívája.²⁹

Az egyesült Németország külügyminisztériuma számára az új típusú szuverenitás elnyerése óta ez volt az első komolyabb próbatétel. A szövetségesek hamarosan állásfoglalásra szólították fel a bonni kormányt, válasz azonban sokáig nem érkezett.³⁰ Néhány nappal a szárazföldi csapatok támadása előtt a Kohl-kormány egy, a koalíció számára irreálisnak tekintett szovjet béketervet támogatott,³¹ és ez a magatartás egyáltalán nem nyerte el Washington vagy London szimpátiáját. A németeknek ugyanakkor figyelembe kellett venniük néhány olyan tényezőt, amely az új nemzetközi helyzetük ellenére cselekvési szabadságukban komolyan befolyásolta őket. Gondoljunk itt arra, hogy a szovjet hadsereg ekkoriban még a keletnémet kaszárnyákban állomásozott, esetleg arra, hogy az 1991. januári baltikumi krízis alatt a szovjet hatóságok milyen erőszakosan reagáltak a litvániai és lettországi függetlenségi mozgalmakra.³²

A német haderő részvétele a koalíció támadásában teljességgel elképzelhetetlen volt. A kormány és az ellenzék abban eleinte egyetértett, hogy a Bundeswehr bevetése csak akkor szükséges, ha a Németországi Szövetségi Köztársaság védelméről van szó. 1990. december 17-én azonban kellemetlen meglepetés érte a konszenzusra törekvőket: Törökország a NATO segítségét kérte, hogy légierejének egy részét bevetve, biztosítsa a török-iraki határt.³³ Ennek az volt az oka, hogy Szaddám Husszein légitámadással fenyegetőzött, amennyiben az USA törökországi bázisokról bombázza az országot. A török vezérkar kéréséhez egy nappal később csatlakozott a NATO európai főparancsnoka (*Supreme Allied Commander Europe*), John R. Galvin, annak érdekében, hogy az elrettentés céljából felállítsák az ehhez szükséges légi egységet. 1991. január 2-án a Védelmi Tervezési Bizottság (*Defence*

²⁹ ROSTOVÁNYI ZSOLT: *A Közel-Kelet története, 1918-1991*, Budapest, Kossuth, 2011. 217-218.

³⁰ Ez részben köszönhető volt annak is, hogy 1990. december 2-án került sor az egyesített Németország első parlamenti választásaira. A CDU/CSU a voksok 43,8%-át, az SPD 33,5%-át, az FDP pedig 11%-át hódította el. <http://wahl.tagesschau.de/wahlen/1990-12-02-BT-DE/> (utolsó elérés: 2015. 04. 20.)

³¹ Mihail Gorbacsov a saját, megrendült pozíciójának helyreállítása, valamint az amerikaiak közel-keleti befolyásának visszaszorítása érdekében az ENSZ égisze alatt képzelt el egyfajta regionális biztonsági övezet kialakítását, ezzel párhuzamosan Irán felé is közeledett. SCHMIDT-HÄUER, CHRISTIAN: *Gewagtes Spiel. Nicht nur am Golf, sondern auch im Kreml steht die Entscheidungsschlacht bevor*. In: *Die Zeit*, 1991. február 22. 8.

³² BEEGER, PETER – HUMM, THOMAS: *Rolle und Beitrag Deutschlands*. In: *Der Golfkonflikt. Dokumentation, Analyse und Bewertung aus militärischer Sicht*. Szerk. ZEHRER, Hartmut, Herford und Bonn, Verlag E. S. Mittler & Sohn, 1992. 307. (a továbbiakban: BEEGER – HUMM)

³³ LAUGEN 17.

Planning Committee) némi hezitálás után teljesítette a kérést, és elindította az *Operation Dawn Set* nevű hadműveletet.

A németek ekkor már kénytelenek voltak szembenézni a régóta lappangó alkotmányjogi problémájukkal, hiszen egy ilyen kérés elutasítása szövetségeseik körében komoly presztízsveszteséget okozott volna. Az első kérdés akörül forgott, hogy a NATO tagjaként pontosan milyen kötelezettségek terhelik Németországot. A kormány természetesen az 1949-es Washingtoni Szerződés 5. cikkelyére hivatkozott, amely szerint³⁴ a tagországok bármelyike ellen intézett fegyveres támadást valamennyiük ellen irányulónak tekintenek. Az SPD ez ellen azzal érvelt, hogy Törökország a repülőtereinek az amerikai gépek előtti megnyitásával valójában Irakot provokálta, amely mindössze a saját területét kívánta védeni.³⁵ Így tehát a szövetségesekre vonatkozó szolidaritás is érvényét veszíti. A második kérdés pedig arra vonatkozott, hogy kinek áll jogában a bevetésről dönteni – a kormánynak vagy a Bundestagnak? Az ellenzék álláspontja szerint az Alaptörvény 115. cikkelye alapján a Bundeswehr mozgósításához a parlament kétharmados támogatására volt szükség. A kereszténydemokraták – az amerikaiak sürgetése és az idő rövidege miatt egyelőre kikerülve az alkotmányjogi vitát³⁶ – ellenben hangsúlyozták, hogy a haderő a végrehajtó hatalom része, amelynek az élén a kormány áll, így annak áll jogában bevetni azt. Németország végül 1991. január 6-án 18 Alpha Jet vadászgépet és 212 katonát küldött a törökországi Erhacba,³⁷ de fenntartotta magának a jogot, hogy ezek az erők a háború alatt a saját irányítása alá tartozzanak.

Az újraegyesítést megelőzően, röviddel a Kuvait elleni iraki támadás után, a nyugatnémet kormány már elrendelte az egyik aknaelhárító egységének (*Minenabwehrverband Südflanke*) a Földközi-tengerre való vezénylését, ez pedig összesen öt aknakereső hajóból állt. A szeptember 3-tól a krétai támaszponton lévő egység a kereskedelmi hajózás biztonságának felügyeletéért volt felelős. 1991. január 7-én két hajója, a Bremen és a Rhön átkerültek a Földközi-tenger keleti részére, hogy a Port Szaídtól északra lévő

³⁴ „A Felek megegyeznek abban, hogy egyikük vagy többjük ellen, Európában vagy Észak-Amerikában intézett fegyveres támadást valamennyiük ellen irányuló támadásnak tekintenek; és ennél fogva megegyeznek abban, hogy ha ilyen támadás bekövetkezik, mindegyikük az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 51. cikke által elismert jogos egyéni vagy kollektív védelem jogát gyakorolva, támogatni fogja az ekként megtámadott Felet vagy Feleket azzal, hogy egyénileg és a többi Féllel egyetértésben, azonnal megteszi azokat az intézkedéseket - ideértve a fegyveres erő alkalmazását is, amelyeket a békének és biztonságnak az észak-atlanti térségben való helyreállítása és fenntartása érdekében szükségesnek tart.” A szerződés magyar nyelven is olvasható a NATO honlapján: http://www.nato.int/cps/el/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=hu (utolsó elérés: 2015. 04. 20.)

³⁵ BEEGER – HUMM 310.

³⁶ BRUNNER, STEFAN: *Deutsche Soldaten im Ausland. Fortsetzung der Außenpolitik mit militärischen Mitteln?* München, Verlag C. H. Beck, 1993. 72.

³⁷ A német gépek mellett a légi egységet alkotta további 18 belga Mirage VB és 6 olasz F-104.

zónát ellenőrizték. Ekkor már a Bundesmarine 2274 katonája tartózkodott a Földközi-tengeren.³⁸ Feladatukat 1991 márciusáig végezték e térségben, bármilyen feltűnőbb eset vagy incidens nélkül.

Küldetésük azonban ezzel nem zárult le, mert az ENSZ kérésére a kormány március 6-i döntése alapján áthelyezték őket a Perzsa-öbölbe, ahol a Nyugat-európai Unió irányítása alatt, egy kilenc nemzetből álló aknakereső csapatban dolgoztak tovább.³⁹ A Bundesmarine ekkor vetette be először a Troika nevű aknakereső rendszert, a német közvélemény részéről pedig alig hallatszottak tiltakozó hangok, hiszen a kuvaiti partok több mint 100 robbanószerkezettől való megtisztítása a lakosokban szimpátiát keltett. Valószínűleg ennek tudható be, hogy a Bundeswehr ezzel úgy vett részt az első „out-of-area”-bevetésén, hogy azt a német lakosság nem is tudatosította.

Szeptembertől, a következő 5 éven át még egy szimbolikusnak szánt akcióban is szerepet vállaltak a Bundeswehr szakemberei. A UNSCOM (*United Nations Special Commission*) nevű ellenőrző bizottság munkáját erősítve, 1991 augusztusától 1996. szeptember 30-ig az iraki tömegpusztító fegyverek felkutatásában segítettek. A 37 főből álló német kontingens legfontosabb feladata az ellenőrök légi szállítása, valamint különböző logisztikai problémák megoldása volt.⁴⁰

Annak ellenére, hogy a németek az említett segítségen kívül 17 milliárd márkával támogatták a koalíció tevékenységét, a szövetségesek elégedetlennek tűntek. A német magatartást különféle jelzőkkel illették a külföldi sajtóban – „csekk-könyv-diplomáciának”⁴¹, kómának vagy struccpolitikának⁴² nevezték, és sokan egyetértettek abban, hogy az újraegyesített Németországnak szembe kell néznie a világban betöltendő új szerepével. A CDU/CSU-FDP-kormány számára egyre inkább világossá vált a követelt külpolitikai irány: tevékenyen részt venni az „out-of-area”-bevetéseken, ezzel párhuzamosan pedig tisztázni végre az Alaptörvény erre vonatkozó cikkelyeit, valamint a parlament és a kormány jogkörét. A kormányban lassacskán megtörtént az áthangolódás, de vajon mit szolt mindehhez a német sajtó, az ellenzék és legfőképpen a lakosság?

A második Öböl-háború alatt a konzervatívnak tekintett *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (rövidítve: *FAZ*) jelentősen hozzájárult a német közvélemény befolyásolásához. A lap szerkesztői a Kuvait elleni iraki támadást követően többnyire olyan külföldi véleményeket idéztek (cikkek,

³⁸ BEEGER – HUMM 318.

³⁹ GRÄSSLIN 93.

⁴⁰ NAUMANN, KLAUS: *Der Wandel des Einsatzes von Katastrophenhilfe und NATO-Manöver zur Anwendung von Waffengewalt und Friedenserzwingung*. In: *Die Bundeswehr 1955 bis 2005*. Szerk. NÄGLER, Frank, München, Oldenbourg, 2007. 482. (a továbbiakban: NAUMANN)

⁴¹ UZULIS 123.

⁴² BEEGER – HUMM 307.

politikusok beszédeit), amelyek a német magatartással kapcsolatos elégedetlenségre vonatkoztak.⁴³ Emellett maguk az újság szerzői is gyakran kritizálták az elzárkózó német álláspontot, és egyre kevésbé racionálisnak nevezték azt.

Más véleményvezérek a beavatkozás szükségességét is megkérdőjelezték. Az SPD egyik legismertebb Közel-Kelet specialistája, Hans-Jürgen Wischnewski 1990. augusztus végén azt jósolta, hogy az iraki terjeszkedés elleni katonai fellépés egy globális méretű katasztrófába torkollhat.⁴⁴ Ennél pedig sokkal inkább elviselhető Kuvait Szaddám Husszein általi annektálása. Olykor hangos Amerika-ellenes kirohanásokra is sor került. Gottfried Forck, Berlin-Brandenburg evangélikus püspöke 1991. január 26-án egy tüntetésen a következőket mondta: „*Nem Amerika a mi ellenségünk, hanem az amerikai politika könnyelműsége, és az ő befolyása alatt álló ENSZ, amely egy igazságtalanságot egy még nagyobb igazságtalansággal kíván megoldani.*”⁴⁵ Vagy megemlíthető Dr. Klaus Bloemer, Franz Josef Strauss korábbi külpolitikai tanácsadójának⁴⁶ munkája, amelyben a szerző elítéli az „*amerikai-izraeli érdekszövetség*” Irak elleni katonai támadását.⁴⁷ Történt néhány kisebb kaliberű demonstráció, főképp olyan fiatalok⁴⁸ részvételével, akik már nem a szüleiktől, sokkal inkább a nagyszüleiktől hallottak a világháborús élményekről, de ezek a csoportok jóval gyengébbek voltak, mint az 1980-as évek első felében, a Pershing-II rakéták telepítése ellen alakult mozgalmak. Sőt, a lakosság túlnyomó többsége passzívan szemlélte az eseményeket: még ha nem is értett egyet a háború elindításával, tiltakozását nem tartotta olyan fontosnak, hogy emiatt az utcára vonuljon. Az ilyen esetekben érdemes egy pillantást vetni a közvélemény-kutatásokra.

⁴³ Az FAZ 1990. 08. 13-i és 16-i számai. Idézi: OLDHAVER, MATHIAS: *Öffentliche Meinung in der Sicherheitspolitik. Untersuchung am Beispiel der Debatte über einen Einsatz der Bundeswehr im Golfkrieg*, Baden-Baden, Nomos Verlagsgesellschaft, 2000. 138-139.

⁴⁴ *General-Anzeiger* (Bonn), 1990. 09. 01/02., 17.

⁴⁵ *Neue Zürcher Zeitung*, 1991. 01. 29. Idézi: KAISER, KARL – BECHER, KLAUS: *Deutschland und der Irak-Konflikt. Internationale Sicherheitsverantwortung Deutschlands und Europas nach der deutschen Vereinigung*, Bonn, Forschungsinstitut der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik e.V., 1992. 25. (a továbbiakban: KAISER – BECHER)

⁴⁶ Bloemer a CSU-n belül egyértelműen az „Ostpolitik“-ot, a keleti nyitást támogatta, és nyilvánosan kritizálta pártja álláspontját, amiért az nem volt hajlandó elismerni az Ulbricht-féle NDK-t. Komoly hibát követett el akkor, amikor a saját véleményét több interjúban is úgy mutatta be, mintha az Strausséval teljes mértékben megegyezne. A pénzügyminiszter ennek következtében 1968 novemberében állásából elbocsátotta, Bloemer kilépett a CSU-ból, és később csatlakozott az SPD-hez. HUBER, MARTIN: *Der Einfluss der CSU auf die Westpolitik der Bundesrepublik Deutschland von 1954-1969 im Hinblick auf die Beziehungen zu Frankreich und den USA*, München, Herbert Utz Verlag, 2008. 58.

⁴⁷ BLOEMER, KLAUS: *Die Neu-Unterordnung Europas*. In: *Die neue Gesellschaft*, (1991) 5. sz., 392.

⁴⁸ KAISER – BECHER 24.

Mivel a Bundeswehr a hidegháború idején nem vett részt az ENSZ katonai bevetésein, a nyugatnémet lakosság körében kevés ezekre vonatkozó reprezentatív felmérés született. A második Öböl-háborúval ez 1990-ben hirtelen megváltozott, egy esetleges német szerepvállalás pedig előtérbe került. A kutatásokból egyértelműen kirajzolódik, hogy a lakosok többsége támogatta az Irak elleni katonai fellépést,⁴⁹ a Bundeswehrt azonban távol kívánták tartani a közel-keleti konfliktustól: Németország részvételét legfeljebb a koalíció anyagi támogatásában tartották helyénvalónak.⁵⁰ És ez az elutasító magatartás nem csak az iraki háborúra vonatkozott. 1991 januárjában a megkérdezettek háromnegyede úgy gondolta, hogy Németország a jövőben a nemzetközi konfliktusokból vonja ki magát, és egyébként is a kelet-nyugati szembenállás lezárásával ideje lenne az államok közti vitákat kizárólag tárgyalásos úton megoldani. Az „out-of-area”-bevetések legitimizálása érdekében előkészítendő alkotmánymódosítást is 74%-uk ellenezte.⁵¹

A lakosság ilyenét gondolkodásmódja – azon kívül, hogy a megnövekedett német felelősségvállalás elől igyekezett kibújni – elsősorban a hidegháború alatt meghonosodott biztonságpolitikai elvet tükrözte: a hadsereget csak a közvetlenül a Németországi Szövetségi Köztársaság területi integritására és állampolgárainak védelmére veszélyt jelentő esetekben szabad bevetni.⁵² A Bonnra kifejtett külső nyomásnak ugyanakkor meg kellett felelni, ezért a legcélszerűbb megoldásként a politikai pártoknak, a sajtónak és a lakosságnak a katonai bevetésekhez való lassú hozzászoktatása látszott. Ezzel párhuzamosan pedig le kellett építeni az alkotmányos akadályokat. Ezt a folyamatot nevezik a védelmi miniszter, Volker Rühe nevével fémjelzett „szalámi-taktikának”.⁵³

A Bundeswehr katonáit természetesen nem lehetett azonnal bármilyen háború sújtotta országban bevetni. Mindenképp olyan konfliktusokra kellett koncentrálni, amelyek megoldásának elősegítése pozitív üzenetet hordozott magában: ezek pedig nem mások, mint az ENSZ humanitárius akciói lettek. Az új német biztonságpolitikai vonal kapcsán gyorsan elterjedt a köztudatban Dieter Wellershoff admirális jelmondata, amely így hangzott: „*Segíteni, menteni, védeni!*”⁵⁴ Ezzel, valamint Volker Rühe, a bajba jutottak segítségére

⁴⁹ A Wickert-Institute felmérése szerint a megkérdezettek 81%-a támogatta az akciót. In: *Blitzumfrage der Wickert-Institute*, közli: *Bundeswehr aktuell*, 1991. 01. 24.

⁵⁰ A Bundeswehr Öböl-háborúbeli bevetése ellen a megkérdezettek kétharmada voksolt, csak 17%-uk állt mellette. Az Institut für Demoskopie Allensbach, erre vonatkozó tanulmányát a *Die Zeit* közölte 1991. 09. 07-es, a Politbarometer-Befragung für das ZDF kutatását a *Süddeutsche Zeitung* az 1990. 08. 28-as számában.

⁵¹ Politbarometer-Befragung für das ZDF, közli a *Süddeutsche Zeitung*, 1991. 01. 28-as számában.

⁵² HOFFMANN 77.

⁵³ BIEHL 1998. 12.

⁵⁴ BALD 144.

vonatkozó mondataival a lakosság könnyedén azonosulhatott, a védelmi miniszter egyik nyilatkozata azonban egy ideig nem keltett nagyobb figyelmet. Németország felelősségvállalásával kapcsolatban Rühle kijelentette, hogy ebbe az új szerepbe „beletartoznak a nemzetközi közösség szolgálatában álló bevetések is.”⁵⁵ A megfogalmazás egyáltalán nem volt véletlen: olyan akciókról volt tehát szó, amelyek a nemzetközi közösségen belül nem csak az ENSZ-re vonatkoztak, hanem adott esetben a NATO-ra is.

Ideje volt emellett a németek külpolitikai céljait is újrafogalmazni. Egy független szakértőkből álló csoport, amelyet Hans-Adolf Jacobsen történész vezetett, 1991-ben ezeket így fogalmazta meg: „*Sem Európában, sem a világon nem várható egy olyan helyzet beállta, amelyben Németország az érdekeit katonai eszközök birtoklása nélkül elégségesen képviselheti.*”⁵⁶ A Bundeswehr külföldi bevetéseit támogató döntéshozók – elsősorban Volker Rühle miniszter, Klaus Naumann vezérezredes, Dieter Wellershoff és Ulrich Weisser admirálisok – a német hadsereg feladatait a következő merész, mármár a klasszikus német gyarmati politikára emlékeztető mondatban összegezték: „*A világ politikai, gazdasági, katonai és ökológiai stabilitásának követelése és biztosítása; a szabadkereskedelem és a stratégiaileg fontos nyersanyagokhoz való hozzáférés fenntartása.*”⁵⁷ Gerhard Stoltenberg, Rühle elődje a védelmi miniszteri székben, szintén a „*Németországi Szövetségi Köztársaság alapvető érdekeihez*” sorolta a „*nyersanyagokhoz való hozzáférés*”-t.⁵⁸

Ahogy a korábbi közvélemény-kutatásokból láthattuk, a német lakosság még nem volt felkészülve a Bundeswehrnek egy komolyabb külföldi bevetésére, ezért a politikusok egyelőre az ekkoriban a nagy elvárásokkal és reményekkel bíró,⁵⁹ a „világcsendőrség” szerepét átvenni igyekvő ENSZ békemisszióiban való részvétellel próbálkoztak.

⁵⁵ RÜHE 1993. 165.

⁵⁶ *Unabhängige Kommission für die künftigen Aufgaben der Bundeswehr*. In: *Die künftigen Aufgaben der Bundeswehr. Abschlussbericht und Empfehlungen vom 24. September 1991*, Bonn, 1991. 15.

⁵⁷ *Militärpolitische und militärstrategische Grundlagen und konzeptionelle Grundrichtung der Neugestaltung der Bundeswehr, Jan. 1992*. Idézi: BALD 145.

⁵⁸ PFLÜGER 73.

⁵⁹ Az Öböl-háborúban a koalíció váratlanul gyors győzelmét követően a nemzetközi közvéleményben egyfajta hurráoptimizmus uralkodott. Az ilyen légkörben esetenként megfogalmazódott egy globális kollektív biztonsági zóna iránti igény, amelyben a NATO-nak meg kellett volna találnia a maga speciális szerepét. LAUGEN 15.

Hartmut Bagger ezredes ezt másképp gondolta: „*A történelmi rendszerváltozások után elterjedt azon nézetek, melyek szerint a NATO és a NYEU elavultakká váltak, az utóbbi évek eseményei megcáfolták. Pontosan azon felismerés vált egyre jelentősebbé, mely szerint az ENSZ még nagyon távol áll attól, hogy egyedül rendelkezzen az erőszak-monopólium felett.*” In: BAGGER, HARTMUT: *Der deutsche Beitrag zu Kriseneinsätzen - Erfahrungen und Perspektiven*, Bad Neuenahr, 1997. 4.

Az aknák földjén: Kambodzsa

A Bundeswehr első békefenntartó missziójára Németországtól több ezer kilométerre, Kambodzsában került sor. Ezen délkelet-ázsiai ország számára az 1970-es évektől kezdve két évtizeden át szörnyű sors jutott: Lon Nol tábornok uralma; a vörös khmerek hatalomátvétele és hamarosan a lakosság egynegyedének elpusztulása; a vietnami intervenció; gerillaharcok, éhínség és menekülthullámok. A vietnami csapatok 1989-ben kivonultak az országból, két évvel később, 1991. október 23-án a kambodzsai uralomért harcoló felek pedig aláírták a párizsi megállapodást. A megegyezés értelmében szabad választásokat kellett 1993-ban tartani, annak előkészítéséig az ország egy átmeneti időszakra, 18 hónapon keresztül ENSZ-felügyelet alá került.⁶⁰

A kambodzsai ENSZ-misszió 1991 júniusától 34 ország 15 991 katonája, valamint 32 országból 3359 rendőr vett részt, ezzel az addigi legköltségesebb ilyen típusú bevetésnek számított.⁶¹ Az egyiptomi származású ENSZ-főtítkár, Butrosz Butrosz-Gáli kérésére a Kohl-kormány – míg Németországban a Bundestag álláspontja nem tisztázódott az ügy kapcsán – egy hattagú, mentőtisztekből és altisztekből álló csapatot küldött a délkelet-ázsiai országba. Küldetésük azért került el a közvélemény és a Bundestagban ülő képviselők többségének figyelmét, mivel ezek a személyek önkéntesek voltak, tehát nem a Bundeswehr képviseletében utaztak. 1992 februárjában a különítmény 15 tagúra bővült, és ők voltak azok, akik Phnompenben egy egészségügyi ellátó központot, valamint az ország északnyugati részén, Battambangban egy légimentő csomópontot létesítettek.⁶²

Időközben odahaza a Gerhard Stoltenberget váltó védelmi miniszter, Volker Rühe 1992 tavaszától nyomást gyakorolt a kormányra, annak érdekében, hogy komolyabb létszámban is részt vegyenek a kambodzsai rendteremtésben. Április 8-án a Bundestagban a CDU/CSU és az FDP-ből álló koalíció végül győzelemre vitte az ügyet, noha az érvelésük során kényszerrel ügyeltek arra, hogy az ülés alatt a „bevetés” szó ne hangozzék el.

Miután a Bundestag zöld jelzést adott a küldetésre, május 22-től 130 katona került Phnompenbe, ahol egy központi kórházat kellett létrehozniuk a majdnem 20 ezer katona, rendőr és civil ENSZ-dolgozó számára. A bevetés végéig, 1993. november 12-ig a németek összesen 98 ezer vizsgálatot hajtottak végre, köztük rengeteg olyan sebesülést láttak el, amelyek aknasérülésekből származtak. Mivel a sérültek körülbelül negyede a

⁶⁰ Kambodzsa hidegháború kori történelméről részletesen lásd: DETH, SOK UDOM: *The Rise and Fall of Democratic Kampuchea*. In: *Education about Asia*, 14. évf. (2009) 3. sz. 26-30.

⁶¹ GRÄSSLIN 89.

⁶² UZULIS 123.

kambodzsaiak közül került ki, a helyiek közt gyorsan elterjedt az „angyalok háza” elnevezés.

A bevetés célja részben az ehhez hasonló pozitív üzenetek közvetítése volt: a német haderő népszerűségét növelni egy viszonylag rizikómentes bevetési területen végzett munkával.⁶³ Mindezek mellett az akció lebonyolításán Németországban és Kambodzsában dolgozók rengeteg értékes tapasztalattal gazdagodtak. A jól ismert közmondás szerint teher alatt nő a pálma: a Védelmi Minisztérium és a Külügyi Hivatal adminisztratív munkaereje kénytelen volt az ENSZ szabályait teljesen magáévá tenni, nem beszélve a német jogi útvesztőkben való eligazodásról, a vezetőségnek pedig ki kellett mozdulnia abból a kényelmes helyzetből, amelybe a hidegháború alatt a NATO a döntések felelősségének átvállalásával juttatta. A kambodzsai hőségben szolgálók megtanulták, mit jelent egy soknemzetiségű koalícióban más országok fiaival együttműködni, ugyanakkor azzal is itt szembesültek, hogy a mentőszolgálatuk elavultnak számít. Az átszervezéssel kapcsolatban több koncepció is született, végül Dr. Gunter Desch javaslatát fogadták el, amely egyben a legdrágább megoldást foglalta magában.⁶⁴

Sokatmondó – és a hidegháború alatti elzárkózó nyugatnémet magatartásra tökéletesen rámutató – volt az a beszéd, amelyben Klaus Naumann vezérezredes a következőket mondta: „1944 óta most először töltik német katonák a karácsonyt egy hazájukon kívüli bevetésen.”⁶⁵ Másfél év után a UNTAC nevű ENSZ-misszió (*United Nations Transitional Authority in Cambodia*) befejeződött, a német mentőalakulatok pedig hazatérhettek. Néhányakat ez anyagilag érzékenyen érintett, ugyanis az akcióban részt vevő katonák kifejezetten jól kerestek: a szokásos béren túl havonta 5000 márka ütötte a markukat. És ha már a költségeknél tartunk, a német kormány az 1990-es években összesen 3,63 millió márkával támogatta a kambodzsai újjáépítést. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (*United Nations High Commissioner for Refugees - UNHCR*) ebből 1,6 millióban, a Nemzetközi és a Német Vöröskereszt 930 ezerben, a német követség 150 ezerben, a helyi orvosi ellátás pedig 950 ezer márkában részesült.⁶⁶

A komoly segítségnyújtás és a misszió békésnek mondható lefolyása következtében a német sajtó keveset, és ha mégis, pozitív módon foglalkozott a bevetéssel, mindezt azonban végül beárnyékolta egy tragikus eset. Röviddel azelőtt, hogy az utolsó német katona is elhagyta Kambodzsát, 1993. október

⁶³ NAUMANN 482.

⁶⁴ A német koncepció alapján a hiányos infrastruktúra ellenére a Bundeswehr Kambodzsában lévő katonái számára pontosan olyan kórházi ellátást kellett biztosítani, mintha Németországban lettek volna. A franciák ennél egy jóval olcsóbb és kevésbé körülményes megoldást választottak: sebesült katonáikat azonnal hazaszállították Franciaországba. NAUMANN 484-485.

⁶⁵ BALD 147.

⁶⁶ GRÄSSLIN 90.

14-én egy Alexander Arndt nevű altisztet halálos lövések értek. A 26 éves hildesheimi őrmester volt az 58. a kéksisakosok sorában, aki ezen, de az első német, aki egyáltalán bármely misszió az életét vesztette. A halálát kiváltó támadás oka az volt, hogy kocsijával egy tócsába behajtva három kambodzsai férfit lespricelt. Az egyik – feltehetőleg ittas – motoros háromszor lőtt a katonára, aki azonnal meghalt.⁶⁷

A szerencsétlen haláleset természetesen a német lapok címlapjaira került, de alapvetően nem kérdőjelezték meg a kambodzsai misszió sikereit. A kérdés inkább úgy szólt: a német politikai és katonai vezetés milyen módon reagál a Bundeswehr első külföldi áldozatának halálhírére? Volker Rühe védelmi miniszter a merényletet „*értelmetlen erőszakos cselekedetnek*” nevezte, a missziót pedig „*különösen sikeresnek*”. Egy mondata azonban történyt adott bírálói kezébe: „*Most éljük át azokat a keserű tapasztalatokat, amelyekkel más nemzetek már korábban találkoztak.*”⁶⁸ Két szempontból figyeltek fel a szóban forgó mondatra: Rühe Németországot más szuverén államokhoz hasonlította, valamint azt sugallta, hogy a jövőben is számolni kell katonai bevetésekkel és ezekkel együtt hasonló halálesetekkel is.

Bár a férfi temetését szűk családi körben rendezték meg, a halálát követő tizedik napon egy nagyszabású megemlékezést tartottak a tiszteletére a Bundeswehr egy Hannoverhez közeli létesítményén. Rühe mellett az eseményen részt vett Klaus Kinkel külügyminiszter, valamint a hadsereg több magas rangú tisztje is. A hivatalos ceremónián tartott beszédek nem csak a családnak és a németeknek szóltak, hanem magukban hordoztak egy, a külföldi sajtónak szánt üzenetet. Alexander Arndtot nem a szerencsétlen kambodzsai helyzet áldozataként mutatták be, hanem olyan hősként, aki egy jobb világért harcolt, így a halála sem volt értelmetlen. Az egyik beszéd kihangsúlyozta, hogy a fiatal katona „*az országa nevében és a nemzetek közösségének szolgálatában*” esett el, tehát nem csak Kambodzsa békéjének kivívásáért, hanem Németországnak a világbéke elősegítése érdekében tett ígéretéért.⁶⁹ Egyértelmű lett, hogy az ország továbbra sem kíván letérni arról az útról, amelyre lépett.

Ahogy már fentebb említettük, a német sajtó a halálesetet követően komolyabban nem kritizálta sem a missziót, sem a német külpolitika ezen vonalát. Még a kormányközelinek nem nevezhető, berlini baloldali lap, a *Die Tageszeitung* egyik szerzője, Michael Sontheimer is ezt írta 1993 októberében: „*Alexander Arndtot (a mentőtisztet) feltűnésmentes, 'katonához*

⁶⁷ UZULIS 124.

⁶⁸ Idézi: KÜMMEL, GERHARD – LEONHARD, NINA: *Death, the Military and Society Casualties and Civil-Military Relations in Germany*, SOWI-ARBEITSPAPIER, Nr. 140. Strausberg, 2005. 16. (a továbbiakban: KÜMMEL–LEONHARD)

⁶⁹ KÜMMEL–LEONHARD 19.

nem illő módon' érte a halál. A Kambodzsában elhunyt másik hetven ENSZ-katonával ellentétben, nem a Vörös Khmer támadásainak hatására halt meg, hanem egy büntény során, amely bármely másik, a fejlesztéseken dolgozó személyt vagy turistát érhetett volna. Az Alexander Arndtot eltalált halálos lövések már Phnompen szomorú mindennapjaihoz tartoznak. (...) Különbséget kell tenni a kambodzsai és szomáliai bevetés, illetve a Bundeswehr minden jövőbeni fegyveres 'segítsége' közt. Egyet kell érteni – a taz számára kivételesen, de nem véletlenül – a kancellárral, amikor az Arndt számára halálos kimenetelű bevetést 'a béke érdekében tett szolgálat'-ként jellemezte. Az elejétől fogva egyértelmű volt, hogy az ilyen missziók halált okozó rizikót is hordoznak magukban. Az, hogy ezeket igazolni lehet-e, kifejezetten a Kohl, Kinkel és Rühe fémjelezte külpolitika kritikusainak feltett kérdés."⁷⁰

A kambodzsai ENSZ-misszióba fektetett rengeteg energia és pénz ellenére a kivonulást követően nem volt maradéktalan az öröm, mivel az 1993-as választásokat a vörös khmer megtorpedózta, majd az északi területeken 1998-ig folytatta az ellenállást. Rühe miniszter ugyanakkor igyekezett a Bundeswehr akcióját sikerként csomagolni: bevallotta, hogy mindvégig az „alkotmányosság határán táncolt”, de véleménye szerint mindez a „német felelősségvállalás új fejezeteként” kerül bele a történelemkönyvekbe. A német misszió egyébként valóban eredményesen teljesítette feladatait, s ez a sajtó és az ellenzéki pártok számára is megkérdőjelezhetetlen maradt.⁷¹ Más volt a helyzet egy, a kambodzsai eseményekkel szinte párhuzamosan zajló másik misszióval, amelyre Szomáliában került sor.

Afrika szarvánál: Szomália

Az 1977/1978-ban, Etiópia ellen folytatott vesztes háborút követően az ország vezetője, Siad Barre bár hatalmon maradhatott, de az 1980-as évek végére a belpolitikai krízis odáig fajult, hogy Szomáliában nyílt polgárháború tört ki. Az USA által támogatott rendszer a hidegháború befejeződésével az amerikai külpolitika számára veszített korábbi jelentőségéből, így külső segítség híján, Siad Barre 1991-ben megbukott, és Kenyába menekült.⁷² A

⁷⁰ *Die Tageszeitung*, 1993. 10. 16. 1., 10.

⁷¹ GRÄSSLIN 91-92.

⁷² A Szomáliában történekről lásd MAKINDA, SAMUEL M.: *Security in the Horn of Africa*. London, Brassey's, Adalphi Paper 269. 1992. 8-30.; LEWIS, IOAN M.: *A modern history of the Somali*. Ohio, Ohio University Press, 2002. 232-238.; LEHMANN KRISTÓF: *Szomália – a sötétben hagyott nemzet*. In: *Tudományos Közlemények* (2007) 18. sz. 130. http://epa.oszk.hu/02000/02051/00008/pdf/EPA02051_Tudomanyos_Kozlemenyek_18_127-138.pdf (utolsó elérés: 2015. 04. 20.); SAMATAR, AHMED ISMAIL: *The Porcupine Dilemma: Governance and Transition in Somalia*. In: *Bildhaan*, 7. évf. (2007) 57-60.

polgárháború mellett rendkívül rosszkor jött az aszály, és a katasztrófális helyzet következtében 1991/1992 fordulóján körülbelül 300 ezer ember vesztette életét.⁷³ A nyugati sajtó azonban ekkor leginkább a délszláv és a közel-keleti eseményekre figyelt, és majd csak a CNN megrázó felvételeinek hatására fordultak Afrika szarva felé. Németországban a Bundestag egy freiburgi képviselője, Gernot Erler már 1991 márciusában felszólította a Védelmi Minisztériumot, hogy siessen az ország segítségére.⁷⁴ A kormány részéről azonban a beavatkozás elmaradt, és majd csak másfél évvel később pótolta ezen hiányosságát.

1992 januárjában az ENSZ BT fegyverszállítási embargót hirdetett ki Szomáliára, majd a UNOSOM-I (*United Nations Operation Somalia*) keretein belül 3500 megfigyelőt, valamint a segélyszállítmányok elosztásáért felelős dolgozókat küldtek az országba. Németország 1992 augusztusától vette ki részét az ellátás megszervezésében. A Bundeswehr Transall C-160 típusú repülőgépeivel a kenyai Mombasából szállított élelmiszert és gyógyszert a Mogadishuban, Barderában és Hudurban élő rászorulóknak.

Az egyre kevésbé átlátható helyzet és az ENSZ-dolgozók ellen elkövetett támadások hatására a nyugati kormányok belátták, hogy Szomália államként már nem létezik, és csak külső segítséggel lehet az országot pacifikálni. Az ENSZ BT 1992. december 3-án elfogadta a 794. számú határozatot, és felállította a UNITAF-ot (*United Task Force*).⁷⁵ A UNITAF feladata az volt, hogy a Szomáliában érvényben lévő fegyverszünetet fenntartsa, és biztosítsa a lakosság ellátását, míg a UNOSOM-II csapatai megérkeznek. Néhány héttel később az amerikai tengerészgyalogság megjelent a szomáliai partoknál, majd őket követték kanadaiak, franciák, britek és az *Operation Restore Hope*-ban részt vevő más nemzetek katonái.

December 17-én a német szövetségi kormány – felismerve a kihagyhatatlan alkalmat – eldöntötte, hogy a UNOSOM-II békemisszió számára „*Szomália (...) pacifikált régióiban egy megerősített utánpótlási zászlóalj (akár 1500 embert), humanitárius feladatokra*” rendelkezésre bocsát.⁷⁶ Karácsonykor Klaus Naumann admirális látogatást tett a Kenyában állomásozó német pilótáknál, és egyben kihasználta az alkalmat arra, hogy a Mogadishuban felállított amerikai parancsnokságon tárgyaljon. Az amerikaiak

<http://digitalcommons.macalester.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1065&context=bildhaan> (utolsó elérés: 2015. 04. 20.)

⁷³ SCHÖNEBERGER, TIMM: *Vom Zweiten Golfkrieg zum Kampfeinsatz im Kosovo. Eine Zwei-Ebenen-Analyse der Bundeswehreinsätze in den 90er Jahren*, Wiesbaden, Springer, 2014. 133. (a továbbiakban: SCHÖNEBERGER)

⁷⁴ GRÄSSLIN 97.

⁷⁵ SCHÖNEBERGER 133.

⁷⁶ Beschlüßvorschlag der Bundesminister des Auswärtigen und der Verteidigung vom 17. Dezember 1992. <http://www.glasnost.de/militaer/bund/92ausldsom.html> (utolsó elérés: 2015. 04. 20.)

részéről az az egyértelmű kérés fogalmazódott meg, hogy a Bundeswehr lehetőleg mihamarabb vegyen részt az akcióban.⁷⁷

Az ENSZ főtitkára, Butrosz Butrosz-Gáli hamarosan szaván fogta a szövetségi kormányt, és 1993. április 12-én elfogadta a német javaslatot. A bevetésről szóló tárgyalásokon azonban nehézségek léptek fel, mivel már a kormánykoalícion belül is akadtak nézeteltérések. A CDU/CSU és az FDP, valamint két kulcspozícióban lévő miniszterei, Volker Rühe és Klaus Kinkel eltérő álláspontot képviseltek. Rühe azonnal cselekedni akart, és teljesíteni az amerikai kérést, Kinkel azonban az alkotmány módosítására várt volna.⁷⁸ Az FDP szerint ugyanis a német alaptörvény az ENSZ ilyen típusú missziójában való részvételt nem engedélyezte, mert nem teljesítette a bevethetőség három alapfeltételét: nem tartalmazhatott kényszerítő intézkedéseket, a katonákat kizárólag „pacifikált övezetbe” küldhették, és nem vehettek részt fegyveres akciókban.⁷⁹ Az ENSZ eredeti terve ezeknek a kritériumoknak nem felelt meg. A Bundeswehr ugyanis az Észak-Szomáliában, Boosaaso környékén állomásozó ENSZ-csapatok ellátásáért lett volna felelős, ezen a vidéken pedig fegyver nélkül életveszélyes volt tartózkodni. Az FDP néhány képviselője (például Jürgen Koppelin vagy Hermann Otto Solms) továbbra is tiltakozott, de a koalíció április 21-én mégis elrendelte 1700 katona kiküldését.

Az ehhez szükséges parlamenti többséget a Bundestagban megszerezték, így ez az akadály is elgördült az útból. Párhuzamosan ezzel azonban a szociáldemokrata frakció beterveztett egy javaslatot a „*kéksisakos bevetésekről szóló alaptörvény-módosítás haladéktalan elfogadásáról*”.⁸⁰ Egyik képviselőjük, Karsten Voigt a beterveztést így magyarázta: „*Mi alapvetően támogatjuk a missziót, de úgy gondoljuk, hogy mielőtt azt végrehajtanánk, egy alkotmánymódosítás mindenképp szükséges. Ebből is nyilvánvaló, hogy nem érdekünk, hogy a missziót önmagában akadályozzuk. Mi csupán az Alkotmánybíróságtól várunk egy alkotmányjogi magyarázatot.*”⁸¹ Látva az alkotmányjogi vitát, az ENSZ-főtitkár felajánlotta, hogy az Alkotmánybíróság előtt személyesen megjelenik, ezzel kihangsúlyozván, hogy az ENSZ számára milyen kiemelten fontos a német részvétel.⁸² Egy előzetes ítélet⁸³ értelmében végül a Karlsruheban székelő

⁷⁷ NAUMANN 486.

⁷⁸ HACKE, CHRISTIAN: *Die Außenpolitik der Bundesrepublik Deutschland. Von Konrad Adenauer bis Gerhard Schröder*. Berlin, Ullstein Taschenbuch, 2004. 416. (a továbbiakban: HACKE)

⁷⁹ PHILIPPI, NINA: *Bundeswehr-Auslandseinsätze als außen- und sicherheitspolitisches Problem des geeinten Deutschland*, Frankfurt am Main, Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, 1997. 150. (a továbbiakban PHILIPPI)

⁸⁰ Bundestag-nyomtatvány 12/4768, 1993. április 21. Idézi: SCHÖNEBERGER 134.

⁸¹ Karsten Voigt: Interview mit BBC Worldservice, Newshour, 1993. 04. 20. Idézi: PHILIPPI 151.

⁸² *Boutros-Ghali zu einer Stellungnahme vor dem Bundesverfassungsgericht bereit*, In: FAZ, 1993. 06. 21. 1.

alkotmánybírák engedélyezték a Bundeswehr számára a UNOSOM-II-ben való részvételt, a Bundestag pedig július 2-án rábólintott a küldetésre.⁸⁴

A kormány már április 28-án felvette a kapcsolatot a többi, Szomáliában szolgáló csapatokkal, majd május 12-én kiutazott egy előegység, a terep felmérésének céljából.⁸⁵ Az ENSZ végül engedett korábbi álláspontjából, így a Bundeswehr 1700 katonája nem Boosaasoba, hanem a kevésbé veszélyesnek ítélt közép-szomáliai Belet Huenbe került. A következő hónapok során a katonák rengeteget dolgoztak: kutakat fúrtak, egy gátat és egy repülőteret építettek, több létesítményt (hidakat, iskolákat) rendbe hoztak, egy helyi kórházban pedig összesen 7500 sebesültet láttak el.⁸⁶

Hamarosan azonban tornyosulni kezdtek a kisebb-nagyobb botrányok. A helyiek szemében nem váltott ki éppenséggel szimpátiát az, hogy Belet Huenben a „piszkos munkát” (szemét elhordása, fizikailag megterhelő feladatok) velük végeztették. Az ugyancsak furcsának tűnt, hogy míg a németek a Shabelle nevű folyó vizét egy speciális eljárással ihatóvá tették, saját vizüket Németországból szállították oda. 1993 szeptemberében az egyik német televíziós csatorna, az ARD arról tudósított, hogy néhány bajor katona lopással gyanúsított szomáliaiakat kínozott. A legkomolyabb eset az volt, amikor a zászlóalj táborába egy – valószínűleg lopás céljából – belopódzó fegyvertelen helyit lelőttek. A Bundeswehr mindkét alkalommal belső kivizsgálást indított, a gyanúsítottakat azonban bizonyították híján felmentették.⁸⁷ Hasonló, de olykor súlyosabb esetekre más nemzetek fiai által is sor került, így jártak az olaszok, kanadaiak vagy az amerikaiak.

Időközben az is kiderült, hogy Szomáliában nem létezik „pacifikált övezet”. Július 15-én Belet Huen repülőterén ismeretlenek lövésekkel „üdvözölték” a német katonákat, de a támadásban senki sem sérült meg. Másfél hónappal korábban, június 5-én 22 pakisztáni esett áldozatul egy tömeggyilkosságnak.⁸⁸ Ilyen körülmények között nőtt a Bundeswehr katonáinak tehetetlenség-érzése és frusztrációja, hiszen a bonni döntés értelmében fegyvert nem használhattak, és olasz katonák védték őket. Ráadásul az eredeti céljukat sem teljesítették, miszerint egy 4000 fős indiai alakulatot logisztikai támogatásban részesítettek volna. Az országban fokozódó polgárháborús helyzet hatására ezeket a katonákat ugyanis máshová

⁸³ *Der Auslandseinsatz deutscher Streitkräfte. Eine Dokumentation des AWACS-, des Somalia- und des Adria-Verfahrens vor dem Bundesverfassungsgericht.* Szerk. DAU, Klaus – WÖHRMANN, Gotthard, Heidelberg, C. F. Müller Verlag, 1996. 920.

⁸⁴ Bundestag plenáris jegyzőkönyv 12/169, 1993. július 2. 14608. Idézi: SCHÖNEBERGER 134.

⁸⁵ NAUMANN 486.

⁸⁶ GRÄSSLIN 96.

⁸⁷ GRÄSSLIN 101.

⁸⁸ MATTHIES, VOLKER: *Die UNO in Somalia: Operation enttäuschte Hoffnung.* In: *Aus Politik und Zeitgeschichte* (1994) B31, 12.

küldték, és sohasem találkoztak a németekkel. Klaus Naumann október 2-án még igyekezett ezen tárgyalások útján⁸⁹ módosítani, sikertelenül.⁹⁰

Az SPD ezzel párhuzamosan visszavonta a bevetés támogatását, és azzal vádolta a kormányt, követelve a csapatok hazahívását, hogy „*a politikai és katonai kockázatot teljesen szem elől tévesztette*”.⁹¹ A zöldek ugyanezt az álláspontot képviselték, ami nem meglepő, hiszen ők a missziót már az elejétől kezdve ellenezték. Érdekesebb volt azonban, hogy kezdett szétesni a kormánykoalíció egysége. A CDU részéről Karl Lammers, az FDP oldalán Olaf Feldmann, Jürgen Koppelin vagy maga a külügyminiszter, Klaus Kinkel is csak fenntartásokkal álltak az akció mögé.

Az ENSZ-csapatok az ősz folyamán egyre gyakrabban váltak támadások célpontjaivá, Mogadishuban egy ilyen során 18 amerikai és számtalan pakisztáni katona vesztette életét. Az amerikai elnök, Bill Clinton hamarosan bejelentette, hogy az amerikai kontingenst legkésőbb 1994. március 31-ig kivonják. Kohl kancellár és Rühe védelmi miniszter eleinte igyekeztek hangsúlyozni, hogy a Bundeswehr katonái az amerikai bejelentésére nem fognak az országból fejevesztve menekülni, október 14-én azonban egy olyan tragikus eset történt, amelyre nem számítottak. A lényegesen kisebb kockázati területként besorolt Kambodzsaiban a fentebb már említett körülmények közt egy német mentőtiszt, Alexander Arndt halálát lelte. Rühe rámutatott, hogy az eset „*nem lesz befolyással a Bundeswehr szomáliai vagy más bevetésére*”, de talán nem véletlen, hogy egy nappal később már arról beszélt, hogy „*nem mi leszünk azok, akik Szomáliában a villanyt utolsóként kapcsolják le.*”⁹²

Emellett más országok – például Belgium, Franciaország – csapatai is elhagyták 1994 elején Szomáliát, így a Szövetségi Kormány lépését többé már nem lehetett a „német különút” egy újabb példájának tekinteni. 1993 karácsonya előtt a Bundeswehr egységét átszervezték és 400 főre csökkentették, 1994 februárjától pedig azt is folyamatosan kivonták Belet Huenből. A kabinet 1993. december 21-i döntése jövő év március 31-ében határozta meg a kivonulás határidejét, ezt végül 8 nappal korábban teljesítették, különösebb fennakadások nélkül. Rühe a hazatérő katonákat a Köln-Bonn repülőtéren ünnepélyes keretek között fogadta, a Bundeswehr második kéksisakos akcióját pedig a közvélemény elé sikerként tálalta.⁹³

Nézzük meg a szomáliai német misszió eredményeinek mérlegét. Ha a bevetést gyakorlati szemszögből közelítjük meg, a Bundeswehr vezetőinek

⁸⁹ A Mogadishuban folytatott tárgyaláson részt vett az ENSZ főtitkára, Butrosz-Gáli, az amerikai admirális, Jonathan Howe és a török altábornagy, Cevik Bir.

⁹⁰ NAUMANN 487.

⁹¹ PHILIPPI 152.

⁹² PHILIPPI 153.

⁹³ GRÄSSLIN 97.

tudása rengeteg új tapasztalattal bővült. Ahogyan Kambodzsában történt, itt is óriási földrajzi távolságot kellett leküzdeniük, a csapatok és a felszerelés szállítása nem volt egyszerű feladat. Az is kiderült, hogy – más, az 1990-es években folytatott háborúhoz hasonlóan – a sajtó, főként a televíziós hírcsatornák gyakran hamarabb értesültek (és tájékoztatták az olvasókat/nézőket) a kint történekről, mint például maga az illetékes minisztérium. A Bundeswehr emellett többé nem állíhatta magáról, hogy más országok állampolgárainak haláláért nem felelős (lásd a táborba belopódzó férfi halálának esetét).⁹⁴ Az evakuálás szintén komoly kihívások elé állította a hadsereget.

Ugyanakkor az effektív segítségnyújtáshoz, a légierő korábbi helytállását kivéve, a német részvétel már túl késő volt.⁹⁵ Amikor 1993 májusában az első német katonák megérkeztek, az éhínséget a UNITAF visszaszorította, a folytatódó polgárháború elleni harcban pedig egyébként sem vehettek részt. Fegyvertelen katonák iskolákat építettek újjá, és a vizet alakították ihatóvá – ez valóban egy hadsereg feladata lett volna? Indokoltak voltak a bevetés magas költségei?⁹⁶ Az ilyesfajta feladatokat nem civil szervezeteknek kellett volna elvégezniük, a bevetés során felemésztett összeg töredékéért? Az akció a humanitárius segítségnyújtáson túl nem szolgálta a német kormány bel- és külpolitikai törekvéseit?

Véleményünk szerint a UNOSOM-II-ben – akárcsak a UNTAC-ben – való részvételnek elsősorban az volt a célja, hogy a hidegháború után kialakult világrendben a maga helyét kereső újraegyesített Németország a felelősségvállalás új fejezetének eleget tegyen. A korábbi hibák – például az Öböl-háború alatti magatartás – kiküszöbölése szintén megemlítenő. Nina Philippi szerint a német aktivitás azt a célt is szolgálta, hogy az állandó ENSZ-BT tagsághoz közelebb kerüljenek. A biztonságpolitikai szakértő ezt abban is bizonyítva látja, hogy a tagság elnyeréséhez benyújtott kérelmet éppen egy nappal a szomáliai német részvétel bejelentése után tették meg.⁹⁷

Ha a bevetés belpolitikai vetületét vizsgáljuk, kiemelendő Volker Rühe korábban már említett „szalámi-taktikája”: az alkotmányos akadályok folyamatos leépítése „humanitárius csomagolásban”, eleinte a katasztrófák sújtotta övezetekben való fellépés, majd a békmissziók és az „out-of-area” bevetések segítségével.⁹⁸ A taktika része volt a kormánykoalíció pártjainak,

⁹⁴ NAUMANN 488.

⁹⁵ SCHÖNEBERGER 135.

⁹⁶ Körülbelül 240 millió márkáról van szó, amely a következő költségekből állt: 102 milliót tett ki a szállítás és az eszközök áthelyezése, 77,6 milliót a különleges körülmények közti bevetésből adódó többlet és további 59,6 milliót az anyagbeszerzés. PHILIPPI 155.

⁹⁷ PHILIPPI 154.

⁹⁸ GRÄSSLIN 108.

majd az ellenzék megnyerése⁹⁹, és természetesen a legfontosabb, a lakosság hozzászoktatása a Bundeswehr katonáinak külföldi jelenlétéhez. Az Alkotmánybíróságot emellett kész tények elé állították, és előbb-utóbb állást kellett foglalnia a bevetések legitimitását illetően.

Ilyen tekintetben a UNOSOM-II messzemenőig sikertelen küldetése, a polgárháborúban tobzódó Szomália saját sorsára hagyása, a békemisszió alatti több ezer civil áldozat¹⁰⁰ ellenére a Bundeswehr bevetésének pozitív hozadéka volt. Németország megítélése a nemzetközi közösségen belül javult, presztízse a nemzetközi szolidaritást és cselekvőképességet illetően nőtt, miközben katonáik Afrika szarvánál, egy pacifikáltnak minősített területen eredeti feladatukkal szemben (az indiai egység utánpótlásának biztosítása) az újjáépítésben segítettek. A Bundeswehr egységeinek hazaérkezését követően a német sajtó a 2006-os iszlamista fordulatig már nem szívesen tudósított az afrikai ország további sorsáról: a hadurak és klánok összecsapásairól, a kialakult szeparatizmusról, a radikális iszlamizmus előretöréséről vagy az átláthatatlan atomizálódásról.¹⁰¹ Ahogyan Christian Hacke német történész, szociológus írta, „*Szomália is az elszalasztott külpolitikai lehetőségek színhelye lett. Bár a Bundeswehr egységeinek 1993 májusában/júniusában Szomáliába való kiküldése jó szándékkal történt, azonban az eredeti célok megvalósításához a német katonák már későn érkeztek.*”¹⁰²

Kisebb horderejű bevetések

Németország az ENSZ más, Európán kívüli békefenntartó hadműveleteiben is – kisebb-nagyobb intenzitással – részt vett. Ruandának az 1994-es népirtást követően 158 millió márkát¹⁰³ állított ki élelmiszer és gyógyszerek vásárlására, majd rendőrtiszteket is küldött, a rend helyreállítása céljából. Az afrikai kontinensen az 1990-es években hasonló segítségnyújtásban részesült még Angola, Libéria, Szudán, Sierra Leone, Mozambik és Nyugat-Szahara.

⁹⁹ Az SPD kapcsán ez látványosan sikerült is. A szociáldemokraták a békemissziók felállításának szükségességét nem kérdőjelezték meg, csupán a bevetések alkotmányjogi háttérét kívánták tisztázni.

¹⁰⁰ Ami az áldozatokat illeti, az amerikai Szomália-megbízott, Rober Oakley szerint 6-10 ezer szomáliai halt meg csak 1993 júniusa és októbere között, amikor a kéksisakosok összecsaptak a közben meggyilkolt Aidid tábornok szimpatizánsaival. Anthony Zinni vezértábornagy szerint ezek kétharmada gyerek és asszony volt. GRÄSSLIN 106.

¹⁰¹ MENKHAUS, KEN: *Somalia: State Collapse and the Threat of Terrorism*. Adalphi Paper 364. Oxford, Oxford University Press, 2004. 15-47.

¹⁰² HACKE 418.

¹⁰³ *Almanach der Bundesregierung 1995/1996*, Bonn, Presse- und Informationsamt der Bundesregierung, 1995. 316.

Különösebb felhajtás nélkül került 1994-ben három katonai megfigyelő és nyolc mentőtiszt a Kaukázusba, ahol a UNOMIG (*United Nations Observer Mission in Georgia*) keretein belül a Grúzia és Abházia közti konfliktus enyhítésében segédkeztek. Az Inguri nevű folyó körül kialakított biztonsági zóna őrzésében, valamint a háborús menekültek ellátásában részt vevő 136 fős csapaton belül a Bundeswehr állította ki a számbelileg legnagyobb kontingenst. A sajtó vigyázó szemei sajnos csak egy tragikus eset bekövetkezése után szegeződtek ide: 2001. október 8-án Grúzia felett az ENSZ egyik helikopterét lelőtték, amelynek következtében nyolc katona az életét veszítette.¹⁰⁴ Köztük volt egy német mentőtiszt is, aki ezzel a Bundeswehr külföldi bevetéseinek következő áldozata lett. Másfél évvel később, 2003. július 24-én, a németek közül elsőként posztumusz kitüntették az 1997-ben alapított, a békefenntartók számára adományozandó Dag Hammarskjöld Emlékéremmel.¹⁰⁵

Összegzés

Végezetül nézzük meg, hogy a német lakosság hogyan vélekedett a külföldi szerepvállalásról. Egy 1976-os definíció szerint a közvélemény „*egy bizonyos időszakon belül egy meghatározott területen (ebben az esetben a Németországi Szövetségi Köztársaságban) élő lakosság különböző politikai, társadalmi, gazdasági körülményekről és azok művelőiről alkotott nézeteinek összessége, s ez egyben a szélesebb közönséget érintő érdekeket is lefedi*”.¹⁰⁶ Az imént említett tárgyban főként két közvélemény-kutató műhely, az Institut für Demoskopie Allensbach és az Infa végeztek a lakosság körében felméréseket.

Az első komolyabb kutatás a Bundeswehr ENSZ-bevetésekben való részvételére tért ki. Fontos itt megjegyezni, hogy a békefenntartó és a fegyveres bevetések között nem tettek különbséget, tehát a megkérdezetteknek általánosan kellett véleményt megfogalmazniuk a német ENSZ-szerepvállalást illetően. Az Institut für Demoskopie Allensbach elemzése alapján látható, hogy 1988 és 1995 között ezek támogatottsága folyamatosan növekedett.¹⁰⁷ Két évvel az újraegyesítés előtt, 1988 szeptemberében, tehát még a hidegháború alatt, a lakosok 36%-a tartotta jó ötletnek az effajta bevetéseket. Közvetlenül az NDK megszűnése előtt, 1990

¹⁰⁴ UZULIS 125.

¹⁰⁵ KÜMMEL–LEONHARD 20.

¹⁰⁶ NOACK, PAUL: *Öffentliche Meinung und Außenpolitik*. In: *Handbuch der deutschen Außenpolitik*, szerk. SCHWARZ, Hans-Peter, München – Zürich, Piper, 1975. 195.

¹⁰⁷ *Allensbacher Jahrbuch der Demoskopie 1984-1992*, szerk. NOELLE-NEUMANN, Elisabeth – KÖCHER, Renate, 9. kötet, München: Saur, Allensbach: Verlag für Demoskopie, 1993. 1085. és 1094.

augusztusában ez a szám már 46%-ra emelkedett. Az első két adat értelemszerűen Nyugat-Németországra, tehát a „rég” tartományokra vonatkozott. Még érdekesebb a válaszadások földrajzi differenciálódása. 1992 márciusában az „új” tartományokban még csupán a megkérdezettek 26%-a támogatta a missziókat, 1993 januárjában pedig már 42%-uk. Ekkoriban úgy tűnt, hogy az egykori NDK lakosainak véleménye megállíthatatlanul közelít a nyugati ország részben élőkéhez, de míg utóbbiaknál 1993 és 1995 között a helyeslők aránya 54% körül stagnált, keleten ez 1995-ig visszaesett 29%-ra. Feltűnő tehát, hogy 1995-ben a támogatottságot illetően a földrajzi határvonal jellemzőbb volt, mint a pártszimpátia alapján kialakult különbségek.¹⁰⁸

A következő elemzés során már megkülönböztették a bevetések jellegét. Mindkét típusú akciónál – egy 1992. novemberi visszaesést leszámítva – egyértelműen megfigyelhető a növekedés: 1991 januárja és 1993 februárja között a fegyveres bevetések támogatói 8%-ról 26%-ra, a békefenntartó misszióké 32%-ról 72%-ra emelkedett.

Fontos lenne még röviden kitérni arra, hogy mi a helyzet a tanulmányban említett két, Európán kívüli – egészen pontosan a törökországi és a szomáliai – bevetéssel. Ahogyan láthattuk, az 1990-es évek elején a támogatottság csak folyamatosan növekszik, így nem is csodálkozhatunk azon, hogy a törökországi bevetés iránt, 1991 februárjában alacsonyabb volt a helyeslők aránya (országos szinten 50,4%), mint a szomáliai megkezdése előtt, 1993 januárjában (68%). Ahogyan aztán a Bundeswehr egyre közelebb került a valódi bevetéshez (májusban 48,8%), majd sorra érkeztek a hírek a polgárháború kiújulásáról, a romló közbiztonsági helyzetről és az ENSZ-katonák elleni támadásokról, júliusban már a német lakosság többsége (51%) hazahívta volna a katonákat.

Az elhibázott szomáliai békemisszió ellenére elmondható, hogy Volker Rühe „szalámi-taktikája” alapjaiban véve sikeres volt. A Bundeswehr külföldi bevetéseinek támogatottsága az országban növekedett, tehát érdemes volt a lakosokat csak lassan hozzászoktatni ehhez. Természetesen a közvélemény pillanatnyi befolyásolásában a sajtó és a helyi tudósítások szerepe vitathatatlan. Érdemes azt is megfigyelni, hogy a szimpátia illetően növekedése nem volt aránytalanul magas a kormánypártok híveinek javára,¹⁰⁹ tehát egy kollektív folyamatról volt szó.¹¹⁰ Egyre gyakrabban lehetett a hadseregről olvasni, hallani a médiában, a Bundeswehr kezdett a lakosság életének részévé válni.

¹⁰⁸ PHILIPPI 165.

¹⁰⁹ Ez alól kivételnek számított a Gregor Gysi vezette szélsőbaloldali PDS támogatóinak köre, amely kompromisszum nélkül elutasította a Bundeswehr bárminemű külföldi jelenlétét.

¹¹⁰ PHILIPPI 174.

A legnagyobb pártok tekintetében szintén egységes álláspont alakult ki Németország jövőbeli nemzetközi szerepét illetően: a véleménykülönbségek főleg abban mutatkoztak meg, hogy hol húzódik a Bundestag és a Szövetségi Kormány jogköre, illetve, hogy a bevetéseknek vannak-e alkotmányjogi akadályai. A Szövetségi Alkotmánybíróság 1994. július 12-i ítélete végül lezárta a vitát, ugyanis az „out-of-area”-bevetéseket nem nyilvánította alkotmányellenesnek abban az esetben, ha a Bundestag ezeket „saját felelősségre” megszavazza, és a kormány rendszeres tájékoztatást ad a missziókon történekről, valamint, ha az egy nemzetközi szervezet megbízásából, felkérésére történik. Az utóbbi kritérium ellen több biztonsági szakember és emberjogi aktivista tiltakozott, mivel ezen szervezetek közül az ENSZ-en kívül a NATO vagy a Nyugat-európai Unió is a külföldi bevetések legitimáló ereje lehetett, amennyiben az egység „*szigorúan békefenntartásra kötelezi el magát*”.¹¹¹

Az ítéletet a külföldi sajtó, illetve a politikai pártok többsége üdvözölte, de természetesen akadtak olyanok is, akik aggódtak egy újbóli európai német hegemonia kialakulása miatt.¹¹² Érdekes módon az ítélet kihirdetésével szinte egy időben két szimbolikusan mondható esemény is történt: Bill Clinton amerikai elnök a Brandenburgi kapu alatt elmondott július 11-i beszédében nagyobb német szerepvállalást követelt a nemzetközi közösségen belül; a Bastille ostromának 205. évfordulója alkalmából rendezett párizsi ünnepségen pedig az Eurokorps kötelékében német katonák is részt vettek.¹¹³ Mindezek arra utaltak, hogy az újraegyesített Németország végre feladta a közép-európai „splendid isolation” politikáját, és nőtt a remény, hogy a korábban gyakran kárhoztatott „német különút” a végéhez ér. Hogy ez valóban így történt-e, egy következő tanulmány tárgyát képezheti.

¹¹¹ BALD 146.

¹¹² HUBEL, HELMUT – MAY, BERNHARD: *Ein „normales” Deutschland? Die souveräne Bundesrepublik in der ausländischen Wahrnehmung*, DGAP, Arbeitspapiere zur Internationalen Politik, 92. kötet, Bonn, 1995. 125.

¹¹³ PHILIPPI 163.